

ІНТЕНСИФІКАЦІЯ ЗЕМЛЕРОБСТВА ПРИ ВИСОКОТОВАРНОМУ ВИРОБНИЦТВІ

Данкевич В. Є., к. е. н.

Житомирський національний агроекологічний університет

Досліджено сучасний стан ефективності використання сільськогосподарських угідь. Здійснено аналіз результативних показників господарської діяльності високотоварних сільськогосподарських підприємств. Розроблено рекомендації щодо напрямів поліпшення землекористування та дотримання науково обґрунтованих норм ведення господарської діяльності товаровиробниками.

We have investigated the effectiveness of the current state of agricultural land use. The analysis of performance indicators of economic activity high-value agricultural enterprises. We will develop recommendations on areas of improvement and compliance with land use science-based standards of doing business producers.

Постановка проблеми. Проведені соціально-економічні реформи в аграрному секторі економіки ініціювали створення різних агроформувань, що спричинило порушення структури угідь та організації території, зниження ефективності використання земельних ресурсів. У переважній більшості господарств відсутні достатні оборотні кошти для запровадження усіх складових елементів технологій вирощування сільськогосподарських культур та утримання тварин, що призводить до недобору врожаю та зниження родючості ґрунту.

Провідним напрямом підвищення економічної ефективності використання землі в сільському господарстві на сучасному етапі повинна бути послідовна інтенсифікація. Об'єктивна необхідність її визначається постійним зростанням попиту на продукцію сільського господарства і зниженням забезпеченості землею в розрахунку на душу населення. Практичне здійснення інтенсифікації землеробства в умовах високотоварного виробництва повинне включати широке коло питань пов'язаних не тільки з додатковими фінансовими вкладеннями, але і з удосконаленням технології та організації виробництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні й практичні аспекти підвищення економічної ефективності використання землі досліджувалися у роботах І. К. Бистрякова, О. І. Гуторова, А. С. Даниленка, Д. С. Добряка, П. М. Макаренка, В. Я. Месель-Веселяка, Л. Я. Новаковського, А. Т. Опрі, П. П. Руснака, П. Т. Саблука, А. Г. Тихонова, А. М. Третяка, М. М. Федорова. Проте, питання пов'язані з інтенсифікацією землеробства в умовах високотоварного виробництва недостатньо досліджені.

Постановка завдання. Метою статті є пошук напрямів поліпшення ефективності використання сільськогосподарських земель в умовах високотоварного виробництва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Системні дослідження показали, що останнім часом підприємства визначають виробничий напрям із врахуванням лише економічного ефекту, незважаючи на особливості природно-кліматичних зон та регіонів господарювання, що спричиняє структурні диспропорції у виробництві. Ринок, політика держави та поведінка інвесторів зумовлюють стихійний розвиток окремих галузей та занепад інших [6]. У зв'язку з цим, вагомі позиції у структурі товарної продукції почали займати такі нетра-

диційні для Полісся культури, як: кукурудза на зерно, соя, соняшник, ріпак, які виробляються, переважно, на експорт.

На початок 2012 р. у сільському господарстві Житомирської області найбільші земельні площі сконцентровано у 93 підприємствах. Серед потужних аграрних інвесторів області провідні позиції займають: ПСП Агрофірма “Світанок” – 21,4 тис. га, ТОВ “А.Т.К.” – 18,7 тис. га, ЗАТ “ТАКО” – 35,8 тис. га, ТОВ “Укр Агро РТ” – 10,3 тис. га, ТОВ СП “Нібулон” – 8,1 тис. га, ТОВ “Укрзернопром” – 6,5 тис. га. За 2010 р. залучено понад 225 млн грн коштів вітчизняних інвесторів, в тому числі 130 млн грн – капітальні інвестиції [3]. Протягом 2011–2012 рр. залучено 1,4 млн дол. США іноземних інвестицій. Основний напрям інвестування – галузь рослинництва, що знаходить своє відображення в структурі товарної продукції (табл. 1).

Таблиця 1

Структура товарної продукції високотоварних сільськогосподарських підприємств Житомирської області

Вид продукції	2009 р.		2010 р.		2011 р.		У середньому за 2009–2011 рр.	
	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%
Рослинництво	193,41	70,35	206,38	71,23	193,80	68,91	197,87	70,17
в т. ч. зернові та зернобобові	126,33	45,95	127,90	44,14	113,20	40,25	122,48	43,43
технічні	48,08	17,49	50,10	17,29	50,62	18,00	49,60	17,59
картопля та овочі	12,70	4,62	22,24	7,68	23,27	8,27	19,40	6,88
кормові	5,63	2,05	5,35	1,85	5,99	2,13	5,66	2,01
інша продукція	0,67	0,24	0,79	0,27	0,72	0,26	0,73	0,26
Тваринництво	67,62	24,60	70,89	24,47	73,03	25,96	70,51	25,01
в т. ч. м'ясо ВРХ	20,48	7,45	19,71	6,80	20,17	7,17	20,12	7,13
молоко	41,13	14,96	44,73	15,44	45,41	16,15	43,76	15,53
м'ясо свиней	4,34	1,58	5,13	1,77	5,27	1,87	4,91	1,74
інша продукція	1,67	0,61	1,32	0,46	2,18	0,77	1,72	0,61
Промислова продукція	9,66	3,51	8,86	3,06	9,92	3,53	9,48	3,36
Послуги	4,24	1,54	3,60	1,24	4,49	1,60	4,11	1,46
Всього	274,93	100,00	289,73	100,00	281,24	100,00	281,97	100,00

Джерело: власні дослідження

У результаті дослідження виявлено, що диспропорції, які спостерігаються у структурі товарної продукції негативно впливають на розвиток сільських територій, мають соціальні та екологічні наслідки. Трансформація виробничої структури та земельних ресурсів високотоварних сільськогосподарських підприємств має декілька аспектів: технологічний – недотримання науково обґрунтованих норм ведення господарства, втрата міжгалузевих взаємозв'язків; екологічний – підвищення антропогенного навантаження на навколишнє середовище, зниження родючості ґрунтів; організаційний – сезонність виробництва, вахтовий метод господарської діяльності. Отже, галузеві пропорції і землекористування високотоварних підприємств не є збалансованими та потребують розробки організаційно-економічного механізму оптимізації.

Проведене дослідження показало, що високотоварні господарства із площею сільськогосподарських угідь понад 1000 га, рівнем товарності 75 % і вище та поголів'ям ВРХ понад 100 умовних голів мають кращі показники господарської діяльності та сприяють розвитку сільських територій. Перевагами підприємств, які виділені за цими критеріями, є можливість ефективніше використовувати наявні ресурси, дотримуватися науково-обґрунтованих норм ведення господарської діяльності у рослинництві та використовувати сучасні технології виробництва продукції тваринництва.

Аналіз діяльності високотоварних підприємств показав, що тільки науково обґрунтований підхід до усіх складових елементів системи землеробства може забезпечити підвищення родючості ґрунтів, збільшення урожайності культур та валового виробництва сільськогосподарської продукції. За останні роки в сільськогосподарських підприємствах знижується рівень ефективності використання сільгоспугідь, у зв'язку з чим стає актуальною проблема розробки і впровадження різних стимулів і заходів відповідальності працівників сільгосппідприємств за ефективне використання земель.

На державному рівні прийнята постанова КМУ від 11 лютого 2010 р. № 164 “Про затвердження нормативів оптимального співвідношення культур у сівоzmінах у різних природно-сільськогосподарських регіонах”. Це дає змогу упорядкувати структуру посівних площ, обмежити вирощування у сівоzmінах соняшнику, ріпаку, кукурудзи на зерно, які виснажують ґрунти [5].

Практика показує, що в ряді господарств землі не використовуються і не передаються в оренду. Держава практично самоусунулася від найважливішої своєї функції – землеустрою, яке є головним механізмом у наведенні порядку на землі, вирішенні екологічних, правових, соціально-економічних, організаційно-територіальних завдань. Фінансування проектних робіт із землеустрою практично припинилося, зупинена розробка генеральних схем використання і охорони земельних ресурсів, регіональних прогнозів раціонального використання сільськогосподарських земель [11].

Такий стан у землевпорядкуванні змусив на рівні держави прийняти постанову КМУ від 2 листопада 2011 р. № 1134 “Про затвердження порядку розроблення проектів землеустрою”, що забезпечують еколого-економічне обґрунтування сівоzmіни та впорядкування угідь. Згідно цього законодавчого документу з 01.01.2013 р. господарства, які мають у користуванні більше 100 га землі і в яких не виготовлений такий проект, лишаються права виробничої діяльності на землі [5]. За порушення законодавства встановлені штрафні санкції. Однак за суб'єктивних та об'єктивних причин не врегульовано законодавчо бази роботи по виготовленню проектів землеустрою стримуються, чим завдається великої шкоди сільськогосподарському виробництву та розвитку сільських територій.

Постійне збільшення продуктивної сили землі – проблема державного значення, від успішного вирішення якої залежать темпи розвитку інших галузей народного господарства, подальше зростання добробуту нашого населення, зміцнення економіки країни. Наразі людина може активно впливати на родючість ґрунту, управління якою представляє основу підвищення врожайності, продуктивності праці та зниження собівартості продукції.

Актуальним для високотоварних сільськогосподарських підприємств є

підвищення родючості ґрунту за рахунок взаємодії природних та економічних процесів, що протікають в конкретних умовах ведення землеробства. Практика підтверджує необхідність підтримання оптимального вмісту гумусу в ґрунті. При зниженні родючості ґрунту, як наслідок, зменшується врожайність сільськогосподарських культур.

Спроба компенсувати нестачу гумусу в ґрунті збільшенням внесення мінеральних добрив успіху не приносить, а скоріше, супроводжується негативними наслідками. Проходить мінералізація та підкислення ґрунтів. У зв'язку з цим назріла необхідність державного моніторингу рівня балансу гумусу по кожному господарству. Такі дані повинні складатися щорічно і служити для оцінки не тільки стану родючості ґрунтів, а й діяльності агрономічної служби в цілому. При цьому варто виділяти природну, штучну та економічну родючість (рис. 1).

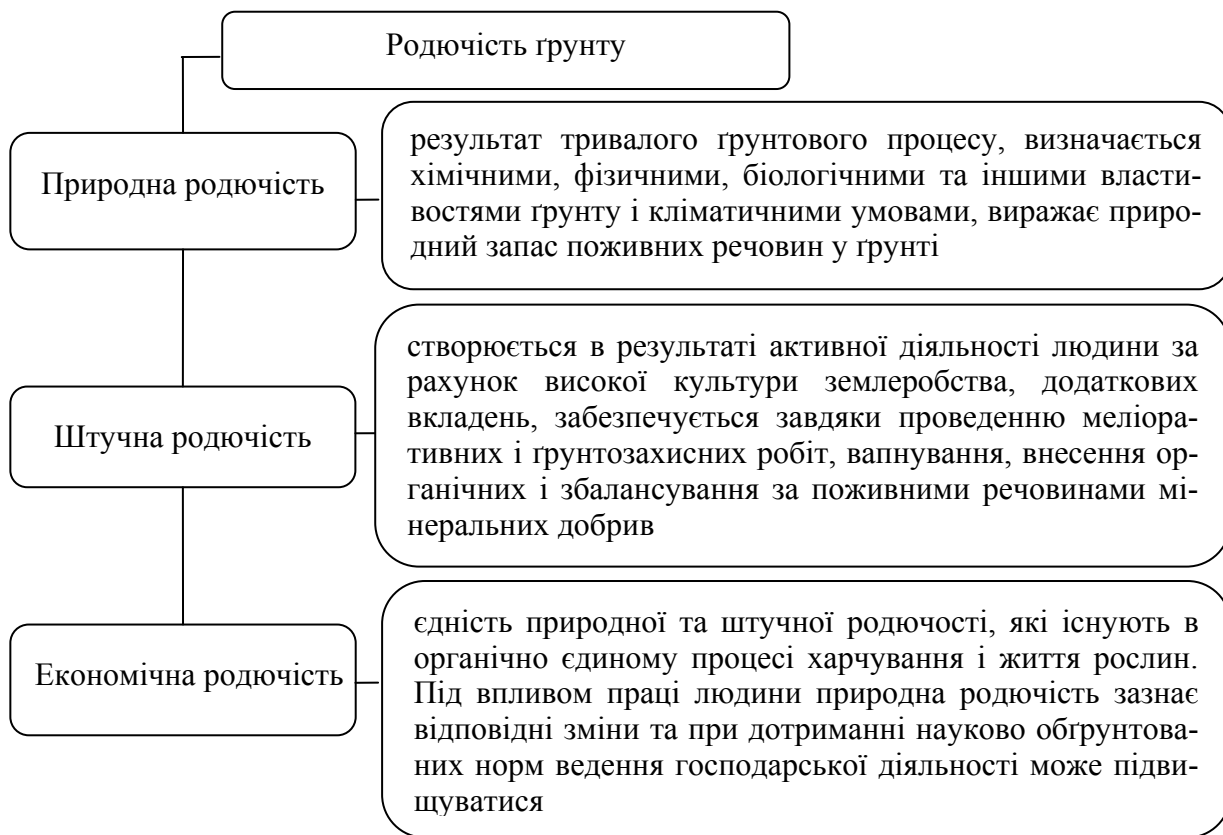

Рис. 1. Основні підходи до визначення родючості ґрунтів

Джерело: власні дослідження.

Одним з найбільш вдалих методів формування вимог до сільськогосподарських товаровиробників, щодо контролю за родючістю ґрунтів може стати Аграрний паспорт району, в якому визначені раціональні сівоzmіни для кожної природно-кліматичної зони, запропонована оптимальна виробнича структура з урахуванням особливостей регіону та наявних земельних ресурсів.

Актуальним в даний час є запровадження високотоварними господарствами органічного землеробства – системи виробництва сільськогосподарської продукції, яка забороняє або в значній мірі обмежує використання синтетичних комбінованих добрив, пестицидів, регуляторів росту та харчових добавок до кормів при відгодівлі тварин. Даний напрям ведення сільськогосподарського виробництва широко запроваджується в ПП "Галекс-Агро" Новоград-Волинського району Житомирської області.

Важливим інноваційним нововведенням в системі підвищення ефективності землекористування, що запроваджується високотоварними господарствами області (“Волинь”, “Перемога”, Новоград-Волинський заготівельно-відгодівельний кооператив) є використання “Древлянської” системи землеробства, яка полягає у створенні структури посівних площ із насиченням до 66 % озимими зерновими та до 50 % однорічними бобовими культурами.

Висновки. На кожному аграрному підприємстві з урахуванням його конкретних умов необхідно розробити і запровадити систему агрономічних, технічних і організаційно-економічних заходів, що забезпечують ефективне використання земельних ресурсів. Важливе місце займають заходи, спрямовані на підвищення потенційних можливостей підприємств щодо збільшення виробництва сільськогосподарської продукції з кожного гектара угідь.

При визначенні структури посівних площ у сівозмінах зони Полісся необхідно враховувати властивості ґрунтового покриву та наявність галузі тваринництва в агроформуваннях регіону. За відсутності останнього, потрібно так складати сівозміни, щоб різноманітним культурним угрупованням забезпечити підвищення родючості ґрунтів.

Наразі системи землеробства повинні бути спрямовані на підвищення ефективності використання землі, постійне зростання її родючості і включати такі основні елементи: освоєння сівозмін, прийоми боротьби з ерозією ґрунтів та їх раціональний обробіток, вапнування ґрунтів, зрошення і осушення, окультурення природних сінокосів і пасовищ, боротьбу з бур'янами, шкідниками та хворобами рослин. Все це у єдності та взаємозв'язку сприятиме підвищенню ефективності землеробства та налагодженню високотоварного виробництва в аграрному секторі економіки.

Список використаних джерел:

1. Власов В. І. Підтримка сільгоспвиробників у зарубіжних країнах / В. І. Власов // Економіка АПК. – 2009. – № 5. – С. 22–26.
2. Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2015 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minagro.gov.ua/apk?tid>
3. Дослідження УКАБ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.agribusiness.kiev.ua/u>
4. Збарський В. К. Конкурентоспроможність високотоварних сільськогосподарських підприємств: монографія / В. К. Збарський, М. А. Місевич – К.: ННЦ ІАЕ, 2009. – 310 с.
5. Ліга: Закон [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ligazakon.ua/>
6. Наукові основи агропромислового виробництва в зоні Полісся і західного регіону України / редкол.: В.М. Зубець (голова) та ін. – К.: Аграрна наука, 2010. – 944 с.
7. Онегіна В. Зміна аграрної парадигми та державна аграрна політика у розвинутих країнах / В.Онегіна // Економіка України – №11. – 2010 р. – С. 62–72.
8. Панасюк Б. Я. Фінансове забезпечення розвитку агропромислового комплексу / Б. Я. Панасюк, Ф. О. Ярошенко // Стратегія економічного розвитку України: Науковий збірник. – 2003. – Вип. 14. – С. 71–79.
9. Роль соціального капіталу та локальних ініціатив у забезпеченні сільського розвитку. Доповіді Міжнародного симпозіуму (16–18 травня 2007 р., м. Житомир.) – 2007. – 354 с.
10. Світове і регіональне виробництво аграрної продукції: монографія / П. Т. Саблук. – К.: ННЦ ІАЕ, 2008. – 210 с.
11. Шафранська Л. Консолідація земельних ресурсів та земельні банки / Л. Шафранська // Землевпорядний вісник. – 2010. – № 11. – С. 17–19.

Рецензент: д.е.н., професор Ходаківський Є.І.